

SALÂT KAVRAMI: ETİMOLOJİSİ VE BAZI MÛLÂHAZALAR

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin GÜLLÜCE*

ÖZET

Lügat manası dua etmek olan salât, Kur'ân'da sıkça geçen en önemli kavramlardan biridir. Bu kavramın manasını daha iyi anlayabilmek için etimolojisinin iyi tesbit edilmesi ve yine Kur'ân'da sıkça geçen ateşe sokmak manasındaki benzer bir kelime olan saly ile farkının ortaya çıkarılması önem arz etmektedir. Bazı kaynaklarda ve bilimsel çalışmalarda bu iki kelimenin birbirine karıştırılması, hatta tek kelime zannedilmesi bu kavramın kökeninin belirlenmesinin önemini daha da arttırmıştır.

Anahtar kelimeler: Salât, salv, saly, dua etmek, ateşe sokmak

ABSTRACT

The Concept of Salat: Etimologically and Some Notes

The "salat" is one of the very important concepts in the Qur'an, which etimologically drive from "salv" root. The basic meaning of the concept "salat" in Arabic language is "to pray". For more understanding of this concept is necessary to fix that etimological basic rightly.

The concept of the "salat" is involved in the some of the resource and scientific works, with word of "saly", which one of the words in the Qur'an. The etimological basic meaning of the "saly" is throw the fire. For the similarity between of

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

the two words “salv” and “saly”, the importance concept of “salat” etimologically is more increased.

Keywords: Salat, salv, saly, to pray, throw the fire.

Giriş:

Kavramlar her çeşit ilmî ve edebî metin için önemli olup iyi bilinmesi gerekli hususlardandır. Yüce Allah'ın insanlara ilâhî bir mesajı olan Kur'ân-ı Kerim ve onun yorumunu içeren tefsir ilmi açısından da durum aynı, hatta daha da önemlidir. Dolayısıyla Kur'ân'ı doğru ve iyi anlayabilmek için önce onda geçen kavramları doğru bir şekilde bilmek gerekmektedir¹.

Kur'ân'da geçen önemli kavramlardan biri de الصلاة / es-salât'tır. Tespitlerimize göre salât kavramı isim haliyle Kur'ân'da seksen üç, fiil haliyle on iki defa olmak üzere toplam doksan beş kere geçmekte ve en sık tekrar edilen kelimeler arasında 110. sırada yer almaktadır. Bu öneminden dolayı da bu kavram hakkında pek çok makale ve bölüm yazılmış, ne yazık ki o derecede de yanlışlıklara düşülmüş, yanlış bilgiler aktarılmıştır. Oysa her kavram için gerekli olduğu gibi bu kavramın da etimolojisi dikkatli bir şekilde araştırılıp etraflıca incelemeler yapılsaydı, bu kargaşa ve yanlışlıklar olmayabilirdi.

Dolayısıyla, bu makalede, önce salât kavramının etimolojisi hakkında bilgi verildikten sonra, bu kavramla karıştırılan الصلي / es-saly kelimesi hakkında bilgi verilecek, her iki kelimenin lügat ve Kur'ân'da geçen manaları üzerinde durulacaktır. Son olarak yapılan yanlışlıklara dikkat çekilerek uyarıcı mülâhazalarda bulunulacaktır.

¹ Bu konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. H. Mehmet Soysaldı, *Kur'ân Semantiği Açısından İnançla İlgili Temel Kavramlar*, İzmir 1997, s. 1 vd.; Hasan Yılmaz, “Kur'ân'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (Erzurum 2004), s. 231 vd.

edildiğinde ise dua etmek manasına gelmektedir. ان الله وملائكته يصلون على النبي يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما (Allah Peygamberine rahmet etmekte, melekleri de onun için mağfiret istemektedirler. Ey iman edenler, siz de ona dua ve selâm edin.) (Ahzâb, 33/56) ayetinde ve şu hadis-i şerifte bu manalar açıkça görülmektedir: اللهم صل على آل أبي أوفى (Ey Allahım, Ebî Evfâ'nın ailesine merhamet buyur.)¹² Bu kelimenin diğer manaları da “belin ortası, belin hareket ettirilmesi ve at yarışlarında ikinci sıradaki atın başının öndeki atın uyluğunun hizasına gelmesi vb.”dir.¹³

Lügat kitaplarının ortak olarak verdiği bu bilgiler dışında bazı kaynaklarda farklı ve ilâve bilgilere de rastlamak mümkündür.

Çok dakik ve mütehasıs bir dilci olan İbn Fâris¹⁴ (ö. 395/1004) daha önce yazmış olduğu *Mucmelu'l-Luğa* isimli eserinde “salât” kavramının kendisinden geldiği “salv”ın bir manasının da “ateşe sokmak” olduğunu belirtmesine¹⁵ rağmen, hayatının sonlarına doğru yazmış olduğu son eseri ve çok sahih bir lügat olan¹⁶ *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa* isimli eserinde bu hatasını tashih etmiş ve bu ikisinin farklı kelimeler olduğunu açıklamıştır.¹⁷

Râğıb İsfahânî (ö. 425/1033) önce bu kavramın doğru olan lügat manasını vermiş, sonra da “Birisi de demiştir ki salât, saly kökünden gelir. صلى الرجل (Adam namaz kıldı)’nın manası, “adam bu ibadetle kendisinden “sıla”yı yani cehennem ateşini uzaklaştırdı” olur ve bu duruma göre “sallâ”nın binası, “merreda / hastalığı

¹² Hadis için bkz. Müslim, Zekât, 176.

¹³ Bkz. Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, Üçüncü Baskı, Mısır 1390/1970, III, 300-301; a.m.f., *Mücmelu'l-Luğa* (nşr. Zühayr 'Abdulmuhsin Sultan), Beyrut 1406/1986, II, 538; Râğıb el-İsfahânî, *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân* (nşr. Safvân 'Adnân Dâvûdî), İkinci Baskı, Beyrut 1418/1997, s. 490-492; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1410/1990, XIV, 464 vd.; Cemâluddîn Ebu'l-Ferec 'Abdurrahmân b. el-Cevzî, *Nüzhetu'l-A'yuni'n-Nevâzir fi 'İlimi'l-Vucûh ve'nezâir* (nşr. Muhammed 'Abdulkerîm Kâzin er-Râdî), Üçüncü Baskı, Beyrut 1407/1987, s. 393-394; es-Semîn, Ebu'l-'Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf, *Umdetu'l-Huffâz fi Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz*, İstanbul 1407/1987, s. 298-299; Muhammed b. Ebî Bekr b. 'Abdilkâdir er-Râzî, *Muhtâru's-Sihâh*, Mısır 1369/1950, s. 392; Muhammed el-Feyyûmî, *el-Misbâhu'l-Munîr*, Mısır 1315, I, 157; Asım Efendi, Mütercim, *Kâmûs Tercemesi*, İstanbul 1305, IV, 1041-2; el-Ma'lûf, Lewis, *el-Muncid fil-Luğa*, Beyrut, ts., s. 434.

¹⁴ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa (Mukaddimetu'n-Nâşir)*, I, 21.

¹⁵ İbn Fâris, *Mucmelu'l-Luğa*, II, 538.

¹⁶ Meselâ Yâkût Hamevî bu eser hakkında “Bu çok değerli bir kitaptır. Bu sözlüğün bir benzeri yazılmamıştır”. Bkz. İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa (Mukaddimetu'n-Nâşir)*, I, 39.

¹⁷ İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, III, 300.

giderdi” gibi izale (gidermek) için kullanılmış olur.”¹⁸ şeklinde ilâve bir bilgiye yer vermiştir. Ancak Râgıb İsfahânî her ne kadar “Biri de demiştir ki” ifadesi ile kendisinin bu görüşe katılmadığını, bu görüşün yanlış olduğunu belirtmek istemiş ise de bu kısım, dikkatle araştırılmadan yapılan sonraki birçok çalışmanın yanlış yönlendirilmesine sebep olmuştur. Nitekim bu görüşün başka dilciler tarafından reddedildiğini ileride göreceğiz.

İbn Manzûr (ö. 711/1311), lügat manasına binâen namaza salât denmesinin, namazda dua ve istiğfarın mevcut oluşundan ve rükû, sücûd esnasında belin hareket ettirilmesinden dolayı olduğunu belirtmektedir.¹⁹

es-Semîn olarak bilinen Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Yûsuf (ö. 756/1355)'un yazmış olduğu *'Umdetu'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz* isimli Kur'ân kelimeleri sözlüğünde ise, “salât kavramının ateşe sokmak manasındaki saly kökünden geldiğini” söyleyenin sözünün merdut, yani yanlış bilgi olduğundan, kabul edilemez olduğu belirtilmekte ve meselenin doğrusu açıklığa kavuşturulmaktadır.²⁰

Birçok lügat gibi Feyyûmî (ö. 770/1368)'nin yazmış olduğu *Misbâhu'l-Munîr*'de de “ateşe girmek” manasına gelen *رمى* babından geldiği, salât kavramının kendisinden türediği *صلا*'nın ise *دعا* vezninde olduğu, atların uyluğu manasını taşıdığı, at yarışlarında ikinci olan ata, başı öndeki atın uyluğunun hizasına geldiği için musallî dendiği, namaz kılanı da musallî denilmesinin, namaz kılanın başının bir önceki saftakinin arkasında oluşundan kaynaklandığı belirtilmektedir.²¹

Modern sözlük tertibine göre yazılmış olan *Muncid*'de bu iki kelime arasındaki fark daha da açık bir şekilde ortaya konmuş, *salv* ve *saly* kelimeleri ayrı ayrı verilerek birbirine karıştırılmasına meydan bırakılmamıştır.²²

Ayet ve Hadislerden Örnekler: Buraya kadar lügatlardan aktardığımız salât kelimesinin manalarını Kur'ân ve sünnete göre sınıflandıracak olursak, on tane

¹⁸ Râgıb el-İsfahânî, s. 492.

¹⁹ İbn Manzûr, XIV, 464. es-Semîn bu konuda şöyle demektedir: “Burada şunu da belirtmek isteriz ki, elbette ki ıstılâhî manalar ile lügavî manalar arasında bu kavramda olduğu gibi her zaman münasebet kurmak mümkün olmamaktadır.” es-Semîn, s. 299

²⁰ es-Semîn, s. 299.

²¹ Muhammed el-Feyyûmî, I, 157.

²² el-Ma'lûf, s. 434.

mananın ortaya çıktığını görürüz. Bu manalar göz önüne alınca bu kelimenin kavramlaşmış Kur'ânî müşterek bir lafız²³ şekline geldiği de anlaşılabilir olur.

Bu manalar şunlardır:

1- Rahmet: **أولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة** (İşte Rablerinden rahmetler hep onların üzerindedir...) (Bakara, 2/157) ayetindeki salavât'ın rahmet manasına geldiği gibi. Sondaki rahmet kelimesi ise salavât üzerine atf-ı tefsîrdir.

2- Hz. Peygamber'in duası: **وصلِّ عليهم إنَّ صلاتك سكن لهم** (Onlara (müminlere) dua ediver. Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır.) (Tevbe, 9/103)

3- Meleklerin mağfiret istemeleri: **إن الله وملائكته يصلون على النبي يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما** (Allah Peygamberine rahmet etmekte, melekleri de ona mağfiret istemektedirler. Ey iman edenler, siz de ona dua ve selâm edin.) (Ahzâb, 33/56) ayetindeki meleklerin salât'ının istiğfar manasına geldiği gibi.

4- Salât kelimesinin Kur'ân-ı Kerim'de kavram olarak ve en çok kullanıldığı beş vakit namaz: Birçok yerde zekât verilmesi emri ile birlikte **أقم الصلاة** (Namazı kıl) (Hûd, 11/114; İsrâ, 17/78, Mâide, 5/6 vb.) ve **يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاة فاغسلوا وجوهكم ...** (Ey iman edenler, namaz kılacağınız vakit yüzünüzü ... yıkayın (abdest alın)) ayetlerindeki salât'ın manasının namaz olduğu gibi.

5- Kur'ân okuma: **ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها وابتغ بين ذلك سبيلا** (Kur'ân okurken sesini pek yükseltme, kendin işitemeyecek kadar da gizleme. İkisinin arası bir yol tut.) (İsrâ, 17/110) ayetinde **بصلاتك**, **بقرائتك** manasına geldiği gibi.

6- Din: **قالوا يا شعيب اصلاتك تأمرك أن تترك ما يعبد آباؤنا** (Dediler ki ey Şuayb, atalarımızın taptıklarını terk etmemizi senin dinin (salât'ın) mi emrediyor?) (Hûd, 17/87) ayetinde olduğu gibi.

7- Yer (havra veya kilise) ismi: **ويبيع وصلوات (... kiliseler ve havralar ...)** (Hac, 22/40) âyetinde geçtiği gibi.

8- Fâtiha suresi: **قال الله تعالى قسمت الصلاة بيني وبين عبدي نصفين** (Yüce Allah buyurmuştur ki: Ben azîmüştân Fâtiha suresini kendimle kulumun arasında ikiye böldüm...) kutsî hadîsinde vukû bulunduğu gibi²⁴

²³ Müşterek lafız, ilk kullanıldığı andan itibaren birçok mana için ortak olarak kullanılan kelimedir. Bkz. 'Alî b. Muhammed el-Curcânî es-Seyyid eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Kostantiniyye 1300, s. 145.

²⁴ Hadis için bkz. Muvatta', Salât, 39; Müslim, Salât, 38.

9- Kâfirlerin putlarına ibadeti: Müşriklerin Hz. Peygamber'e dediği الصلاة انترك لآلهتنا (İlâhlarımıza ibadeti terk mi edelim?) ifadesinde yer aldığı gibi.²⁵

10- Müminlerin Hz. Peygamber'e duaları: يا أيها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليما (Ey iman edenler, siz de ona dua ve selâm edin.) (Ahzâb, 33/56)²⁶ âyetindeki salât ile bir hadis-i şerifte Benî Seleme'den bir adamın Resûlullah'a gelip Ey Allah'ın Resûlü, ebeveynimin ölümünden sonra onlara yapabileceğim iyilik var mıdır? sorusu üzerine Resûlullah'ın نعم الصلاة عليهما (Evet onlara dua etmek)²⁷ şeklinde buyurmasındaki salât gibi.

Salât'ın genel manaları hakkında alimler dört gruba ayrılmışlardır:

A- Dua, rahmet ve istiğfar manalarında kullanılan müşterek bir lafızdır, görüşünde olanlar.

B- Sadece dua ve rahmet arasında müşterektir, istiğfar manası ise dua manasına dahildir, diyenler.

C- Bazı muhakkik alimlerin görüşüdür ki lügatta salât mutlak olarak şefkat etmektir. Şefkat Allah'a nisbetle rahmet, meleklere nisbetle istiğfar, müminlere nisbetle dua etmektir. Bu görüşe göre ise salât kelimesi manevî müşterek olmaktadır.

D- Dua manasında hakikat²⁸, rahmet manasında mecazdır²⁹. Çünkü rahmet duanın sebebidir, görüşünde olanlar.³⁰

Salât'ın bunun dışındaki diğer manaları ise tâlî manalardır. Kur'ân'da ise kavramlaşarak daha çok "namaz" manasına kullanılmıştır.³¹

²⁵ Bu rivayetin kaynağına ulaşamadık.

²⁶ İbnu'l-Cevzî, s. 394-396; el-Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rîfât* (Haşiyesi Mütemmimât), s. 19-20; *Mecmû'atu'l-Ahzâb Haşiyesi*, II, 158.

²⁷ Hadis için bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 498. Cenaze namazına dahi salâtü'l-cenâze denmesi cenazeye dua etmek manasından dolayıdır. Bkz. Mansûr 'Alî Nâsif, *et-Tâc el-Câmi'u'l-usûl fi Ehâdisi'r-Resûl (s.a.) (Gâyetu'l-Me'mûl, Şerhu't-Tâc el-Câmi'u li'l-Usûl)*, Üçüncü baskı, Mısır 1381/1961, V, 6.

²⁸ Bir kelimenin neye delâlet etmek üzere vaz olunmuşsa o manada kullanılması demektir. Bkz. Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 49.

²⁹ Bir kelimenin vaz olduğu manadan başka bir manada bir münasebetle kullanılmasıdır. Ancak bu durumda asıl manasında kullanılmadığına dair bir karine olmalıdır. Bkz. Tahirü'l-Mevlevî, s. 96.

³⁰ el-Cürçânî, *Kitâbu't-Ta'rîfât* (Haşiyesi Mütemmimât), s. 20.

³¹ Feyyûmî'nin belirttiği gibi, lûgat manadan istilâhî manaya geçiş ahkâm konusundaki nesh gibidir. Artık istilâhî mana lûgat manayı kaldırmış, yeni istilâhî mana geçerli olarak kalmıştır. Feyyûmî menkûlun ileyih olan istilâhî mananın kullanılmasını, tercih edilen mecazî mana olduğunu, menkûlun 'anh olan hakikî lûgat mananın ise terk edilen mercûhun fih mana olduğunu ve bunun usûlcüler arasında ihtilafı bir konu olarak devam ettiğini, bununla birlikte kimsenin yeni istilâhî manayı göz ardı edemeyeceğini de belirtir (bkz. el-Feyyûmî, I, 157).

II- صَلَّى - يَصَلِّي - صَلَاة Kelimesi

Sarf Yönünden İncelenmesi: صلا - يصلو - يصلوا'den ayrı bir kelime olan fakat bazı müştakkatında i'lâl kuralları gereği aynı yazılan ve aynı okunan,³² bu yüzden de onunla karıştırılan bu kelime de sarf yönünden öteki gibi nâkıs olmakla beraber nâkıs-ı yâ'dir yani onun gibi son harfi illetli fakat vâv yerine yâ'dır. Daha önce bahsedilen i'lâl kuralı gereği elife dönüşen ve son harfi olan yâ, uzun elife değil de elif-i maksûre denilen ى şeklindeki kısa elife dönüşmüş, salâ veya sılâ olmuştur.

Lügat Manaları: Bu kelimenin ise lügatta üç temel manası vardır. 1- Ateşe sokmak, yakmak, ısıtmak ve kızartmak. 2- Av yakalamak için tuzak kurmak. 3- Cephe manası ve koku dövülen geniş taş ki bu, isim hâlinin الصلاة / es-salâye veya الصلاة / es-salâe'nin manasıdır.

Şiirlerden örnekler:

تَحِيَّةٌ مِنْ صَلَّى فَوَادِكِ بِجَمْرِ الْجَمْرِ		أَلَا يَا اسْمِي يَا هِنْدَ هِنْدَ بِنَبِيٍّ بِبَدْرٍ
---	--	--

(Ey Bedir'de yakınlarını kaybeden Hind, esen ol. Bu senin kalbini üzüntü ateşi ile yakanın selâmıdır.)

كَمَا تَصَلَّى الْمَقْرُورِ مِنْ قَسْرِ		فَقَدْ تَصَلَّيْتُ حَرَّ حَرْبِهِمْ
--	--	-------------------------------------

(Sen onların harp ateşini kızıştırdın, soğuktan donanın ısıtılması gibi.)

فَمَا صَلَّى عَصَاهُ كَمَا تَصَلَّى فَمَا صَلَّى عَصَاهُ كَمَا تَصَلَّى		فَلَا تَعْجَلْ بِأَمْرِكَ وَأَسْتَمِدْهُ
--	--	--

(İşinde acele etme, sebat et. Havada daireler çizen kuş misali ol. Çünkü onun asâsı henüz ısınmamıştır.)

³² Meselâ tef'îl babının ism-i fâili olan musallî, ism-i mef'ûlû ve ism-i mekânî musallâ, mazisi sallâ, muzarisi yusallî, masdarı tasliye, sülâsi mücerredinin ism-i fâili sâl vs. gibi. Ancak lügat kitaplarının beyanına göre bunlardan sadece tasliye namaz kılmak anlamında kullanılmamıştır. Bunun sebebi ise namaz kılmak ile karıştırılmaması içindir. Gerçi diğerleri için de aynı şey söz konusudur ancak namaz kılmakın masdarı olan salât kelimesi mevcut olduğundan bu kelime ayrı olarak kullanılmamaktadır. Örneğin salleytu tasliyeten denilmez, salleytu salâten denir. Fakat Hz. Peygamber'e dua etmek manasında salleytu ale'n-Nebiyi tasliyeten denilebilmektedir. Bkz. Âsım Efendi, IV, 1042.

تالله لولا النار ان نصليها
او يدعو الناس علينا الله
ما سمعنا لامير قاهنا

(Allah'a yemin olsun ki cehennem ateşine girmeyecek olsaydık olmasa veya insanlar bize beddua etmeyecek olsaydı hiçbir emîri ne dinler ne de itaat ederdik.)³³

Görüldüğü gibi saly, bu şiirlerde lügat manası olan ateşe sokmak, yakmak ve kızartmak manasında kullanılmıştır ki Kur'ân'da da bu mana kastedilmiştir.

Ayet ve Hadislerden Örnekler: Salv kökünden türeyen ve temelde dua manasında olduğu halde Kur'ân ile kavramlaşarak namaz manasına gelen salât kavramının aksine bu kelime, Kur'ân'da da lügat manasında yani ateşe sokmak, ateşte yakmak ve ateşle ısınmak gibi lügat manalarında kullanılmış, Kur'ânî yeni bir mana kazanarak kavramlaşmamıştır. Meselâ Nisâ suresi 10. ayette ان الذين يأكلون اموال اليتامى ظلما انما يأكلون في بطونهم نارا و سيصلون سعيرا (Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar. Zaten onlar çılgin bir aleve gireceklerdir.) buyurularak “ateşe sokmak” manasında kullanılmıştır. Ayrıca şu âyetlerde de lügat manasında kullanıldığı açıkça görülmektedir:

اذ قال موسى لاهله اني آنست نارا سأتيكم منها بخير او آتيكم بشهاب قيس لعلمكم تصطلون (Musa ailesine ben bir ateş gördüm, size ondan ya bir haber getireceğim yahut ısınasınız diye tutuşmuş bir odun getireceğim, demişti.) (Neml, 27/7) Buradaki تصطلون “ateşe yaklaşarak onunla ısınmak” manasında kullanılmıştır.

ثم الجحيم صلوه (Sonra cahîm'e (cehenneme) sokun onu.) (Hâkka, 69/31)

وتصلية جحيم (Ve bir de cehenneme girmek vardır.) (Vâkıa, 56/94)

هل اتاك حديث الغاشية وجوه يومئذ خاشعة عاملة ناصبة تصلى نارا حامية (Kaplayıp örten kıyametin haberi sana geldi mi? Birtakım yüzler o gün asılmış, zillete düşmüştür. Çalışmış fakat boşuna yorulmuşlardır. Onlar kızıymış bir ateşe girerler.) (Ğâşiye, 88/1-4)

فذكر ان نفعت الذكرى سيدكر من يخشى ويتجنبها الاشقى الذي يصلى النار الكبرى (Onun için öğüt ver, öğüt fayda verirse. Allah'tan korkan öğüt alacaktır. Pek bedbaht olan da ondan kaçınacaktır. İşte o en büyük ateşe girecektir.) (A'lâ, 87/9-12)

³³ İbn Manzûr, XIV, 467-68.

حسبهم جهنم يصلونها فبئس المصير (Cehennem onlara yeter. Onlar oraya girecekler. **O ne fena bir akıbetdir.**) (Mücâdele, 58/8)

سيصلى نارا ذات لهب (O alevli bir ateşe girecek.) (Tebbet, 111/3) âyetlerinde bu kelimenin ateşe sokmak manasında kullanıldığı gibi.

Ahzâb savaşının akşamında Resûlüllâh'ın Huzeyfe'yi düşmanın durumunu öğrenmek için gönderdiğini anlatan hadis-i şerifte de Huzeyfe, Ebû Süfyân'ın sırtını ateşle ısıtmasını şu ifade ile anlatmıştır: فرأيت أبا سفيان يصلي ظهره بالنار (Ebû Süfyân'ı, sırtını ateşle ısıtıyorken gördüm.)³⁴

Örnek olarak verdiğimiz yukarıdaki ayetler ile hadis-i şerifte görüldüğü gibi صلى kelimesinin Kur'ân'daki manası da lügat manası olan ateşe sokmak, yakmak ve ısıtmaktır. Dolayısıyla bu kelime Kur'ân'da yeni bir mana kazanmamış yani bir kavram hâline gelmemiş ve lügat manasını aynen muhafaza etmiştir.

III- Bazı Mülâhazalar:

Kur'ân'da her ikisi de defalarca geçen bu iki farklı kelime ne yazık ki tek kelime zannedilerek salât kavramının kendisinden geldiği ve temelde dua etmek manasına gelen صَلَّى - يَصَلُّو - صَلَّوْا kelimesi ateşe sokmak manasına gelen صَلَّى - يَصَلُّو - صَلَّوْا kelimesiyle karıştırılmış, bir kavram kargaşası ile beraber etimolojik hatalar yapılmıştır.

Kanaatimize göre eski olsun yeni olsun müelliflerin yaptığı bu hataların temelinde Râğıb Isfahânî'nin Müfredât'ında وقال بعضهم (ve birileri de demiştir ki) ifadesi ile verdiği bilgiler yatmaktadır. Çünkü onun dışında eski ve önemli kaynak sözlüklerin hiçbirinde صَلَّوْا masdarına ait olan bu kavramın "ateşe sokmak" manasına geldiği belirtilmemiş, her iki kelime ayrı ayrı olarak ele alınmıştır. Râğıb Isfahânî, bu ifadeyle bu görüşü reddettiğini, ona katılmadığını ifade etmek istemiştir. Nitekim eski teliflerde böyle bir üslubun kullanıldığı bilinmektedir.

Bu iki kelimenin karıştırılmasının bir diğer sebebi de her iki kelimenin bazı müştakkâtının (türevlerinin) daha önce de belirttiğimiz gibi aynı telaffuz edilip aynı şekilde yazılmasıdır. Bu durum maalesef pek çok dilde bulunduğu gibi Arapça'da da

³⁴ Hadis için bkz. Müslim, Cihâd ve Siyer, 99.

sık karşılaşılan bir durumdur. Bunun da sebebi Arap dilindeki i'lâl, ibdâl, idğâm olgusudur.

Üçüncü bir sebep olarak da araştırma yapanların yeteri kadar hassas ve dakik davranmamalarını sayabiliriz.

Bahsettiğimiz yanlışlıklara örnek olması amacıyla şu eserleri sayabiliriz:

Meselâ, Arapça-Türkçe sözlüklerden birinde, **صَلَوًا** maddesine yer verilmemiş; bunun yerine yanlışlıkla **صَلِيًا** maddesi verilerek, önceki kelimenin manası sonraki kelimenin manası ile birlikte verilmiştir. Ayrıca **صَلِيًا**'in ikinci babdan gelen şekline³⁵ **صَلَوًا**'in manası verilerek diğer bir yanlışlığa meydan verilmiştir. Diğer taraftan **صَلِيًا** tekrar verilmiş, ancak bu defa, "ateşte yanmak", "ateşe maruz kalmak" olarak doğru bir şekilde manalandırılmıştır. Böylece her iki maddenin türevleri, bir maddenin türevleri olarak karışık bir şekilde verilerek yanlış anlamalara yol açılmıştır.³⁶

Kur'ân kelimeleri sözlüğü olan Dâmğânî'nin *Kâmûsu'l-Kur'ân*'ında bile salât kavramı, aynen **ص ل ي** harflerinden müteşekkil bir kavram olarak verilmiş ve **صَلَو**'nin manaları olan "istiğfar, dua, namaz kılmak ve namaz kılma yeri (havra)", ilgili âyetler ışığı altında belirtilmiştir.³⁷

Yine günümüz tefsirlerinden birinde, Ahzâb suresinin 56. âyetinin tefsirinde aynı hataya düşülmüş, salât kelimesinin izahında şu yanlış ifadeler yer verilmiştir: "Salât, kök mana olarak, eğri bir ağacı ateşe tutup doğrultmak manasına gelir. Aynı zamanda dua ve namaza da çok yakın şekilde delâlet etmektedir. Gerek dua gerekse namaz insanı hakkın yoluna doğrulttuğu, içindeki eğriliği düzelttiği, hayatını düzene soktuğu için kök manaya yakınlık arz etmektedir."³⁸

Bu açıklamada da yine üç hata ortaya çıkmaktadır. Birincisi salât kavramına **صَلِيًا** maddesinin manası verilmesi, ikinci olarak salâtın asıl manasının yakın mana olarak ifade edilmesi, üçüncü olarak da, dua ve namaza salât denilmesinin yorumunun yanlış temellendirilerek **صَلِيًا**'e göre açıklanmasıdır.

Sahih-i Müslim'in muasır şarihlerinden olan Ahmed Davudoğlu **بني الاسلام على** *خمس* (*İslâm beş temel üzerine bina edilmiştir...*) ile başlayan hadis-i şerifin izahında

³⁵ Arapça'da bir fiil farklı bablardan gelmekle beraber aynı mana için kullanılabilir.

³⁶ Bkz. Mevlüt Sarı, *el-Mevârid Arapça Türkçe Lügat*, İstanbul, 1980, s. 877, 878.

³⁷ Bkz. ed-Dâmğânî, Hüseyin b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'ân ev Islâhu'l-Vucûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut 1985, s. 284.

³⁸ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, İstanbul, 1991, IX, 4890.

salât kelimesinin manasını verirken şöyle demektedir: “Salât: lügatte dua etmek, kalçayı sallamak, bir şeyi yumuşatıp doğrultmak için ateşe sokmak veya yaslamak manalarına gelir.”³⁹

Davudoğlu'nun verdiği salât kavramının tarifindeki ilk iki mananın *صَلَوًا*'e ait, son üçünün ise *صَلِيًّا*'e ait olduğu buraya kadar verdiğimiz bilgilerden de anlaşılmaktadır. Böylece Davudoğlu da *صَلَوًا* ile *صَلِيًّا*'i aynı kelime zannetmiş, her iki kelimenin de manasını salât kavramının açıklamasında kullanmıştır.

Kur'ân'da Kavram Araştırmaları isimli kitabın salât bölümünde bu iki kelime birbirine karıştırılmış, kaynaklarına atfen verdiği dört lügavî manadan ikisi *صَلَوًا*'in, ikisi ise *صَلِيًّا*'in manası olduğu hâlde hepsini salât'ın farklı manaları diye aktarmış, bu yanlış bilgilerin devam etmesini sürdürmüştür.⁴⁰

Bir Yüksek Lisans tezi olan *Kur'ân Semantiği Üzerine* isimli çalışmanın salât kısmında da durum farklı değildir. Yine her iki kelime birbirine karıştırılmış, kaynaklarına atfen verilmiş de olsa bir yanlışın sürmesine vesile olmuştur.⁴¹

Kur'ân'da Temel Kavramlar isimli eserde ise yanlışlık daha da ön plâna çıkmış, salât kavramına anlam olarak *صَلِيًّا*'in manası olan, “ateşe attı, kızarttı” anlamı verilmiş ve bu kelimenin geçtiği âyetler salât'ın lügat anlamına birer delil olarak zikredilerek yanlışlık pekiştirilmiştir. Salât'ın asıl manası olan dua ise “öte yandan bazı alimlere göre” şeklinde zayıf bir görüş ve tâlî bir mana gibi sunulmuştur.⁴²

Ne yazık ki bazı tefsir kaynaklarında da vuku bulan buna benzer yanlışlıkların yapıldığı eserler oldukça fazla olmakla birlikte, örnek teşkil etmesi açısından yukarıdakilerin zikredilmesinin yeterli olacağı kanaatindeyiz. Aslında faydalı ve değerli birer eser olan bu çalışmaları tenkit etmemizin ve hatalarını ortaya koymamızın sebebi, bunların yeni yanlışlıklara yol açmasını önlemek içindir. Nitekim bu ve benzeri yanlışlıkların sebeplerinden biri de, *Mufredât* sahibi Râğıb İsfahânî'nin, bu maddenin izahı sadedinde *وقال بعضهم* (ve biri de demiştir ki) ifadesiyle aktarmış olduğu bu yanlış bilgi neden olmuş ve böylece bir *قيل* (*denildi*) ile verilen bu kısım kendinden sonra gelen birçok yanlışlıklara yol açmıştır.⁴³

³⁹ Bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, İstanbul, 1973, I, 153; III, 1189.

⁴⁰ Bkz. Mehmet Soysaldı, *Kur'ân'da Kavram Araştırmaları*, Elazığ 1998, s. 96-99.

⁴¹ Bkz. Ahmet Çelik, *Kur'ân Semantiği Üzerine*, Erzurum 2002, s. 55-57.

⁴² Bkz. Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, İstanbul 1986, s. 501-502.

⁴³ Bkz. er-Râğıb el-İsfahânî, s. 491.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Kur'ân-ı Kerîm'de defalarca geçmekte olan **صلو** ve **صلي** kökenli kelimeleri, farklı iki kelime olduğu hâlde tek kelime zannedilmiş ve manaları karıştırılmıştır. Halbuki birincisinin, salât kavramının kendisinden geldiği, temelde “dua etmek” manasında kullanıldığı ve **دَعَا - يَدْعُو - دَعْوًا** vezninde olduğu; ikincisinin ise “ateşe atmak” vb. manalara geldiği ve **رَمَى - يَرْمِي - رَمِيًا** vezninde olduğu⁴⁴ bilinmektedir. Birinci kelimenin sürekli olarak vâv veya vâv'dan münkalib olan elif-i memdûde, ikincisinin ise yâ veya yâ'dan münkalib elif-i maksûre ile yazılması da bu kelimelerin farklı olduklarını göstermektedir. Dolayısıyla bu iki farklı kelimeyi bir köke ircâ ederek yapılan değerlendirme ve açıklamaların isabetli olmadığı ortaya çıkmaktadır.

⁴⁴صلياً kelimesinin **رَضِيَ - يَرْضَى - رِضًا** vezninden gelen ikinci bir kullanılışı da bulunmaktadır.